

His
toria
scholas
tica

2021
7

Mezinárodní časopis
pro dějiny výchovy a vzdělání

International Review
for History of Education

Národní pedagogické muzeum
a knihovna J. A. Komenského

Technická univerzita
v Liberci

Praha 2021

Historia scholastica

Číslo 2, prosinec 2021, ročník 7

Number 2, December 2021, Volume 7

Vedoucí redaktor *Editor-in-chief*

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (tomas.kasper@tul.cz)

Zástupkyně vedoucího redaktora *Deputy Editor*

PhDr. Markéta Pánková (pankova@nmpk.cz)

Redakční rada *Editorial Board*

prof. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)
doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)
prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)
prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)
doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)
doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)
Mgr. Magdaléna Šustová (Muzeum hlavního města Prahy)
Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (Università di Macerata)
Prof. Dr. Antonella Cagnolati (Università di Foggia)
prof. Dr. Marcelo Caruso (Humboldt Universität Berlin)
prof. Dr. Lucien Criblez (Universität Zürich)
prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)
prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)
prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)
prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)
prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)
prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)
prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)
prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)
prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)
prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)
prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Výkonná redaktorka *Executive Editor*

Mgr. Lucie Krausová (krausova@nmpk.cz)

Vydavatelé *Publishers*

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského
Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, Česká republika, IČ 61387169, www.nmpk.cz
Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, Česká republika, IČ 46747885, www.tul.cz

Obálka a grafická úprava *Cover and Graphic Design*

Pavel Průša

Sazba *Type Setting*

Lucie Krausová

Tisk *Printed by*

Tiskárna PROTISK, s. r. o., Rudolfovská 617, 370 01 České Budějovice, Česká republika

Časopis *Historia scholastica* vychází 2x ročně.

Historia scholastica is published twice a year.

Indexováno v *Indexed in*

Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO, ERIH+, DOAJ

ISSN 1804-4913 (print), ISSN 2336-680X (online)

Číslo registrace MK ČR E 22258

Obsah

Contents

Úvodník Editorial	5	— Tomáš Kasper & Markéta Pánková
Studie Studies	11	Poradenský systém pre voľbu povolania v období socializmu na území Čiech a Slovenska <i>Vocational Guidance during the Period of Socialism in the Territory of Bohemia and Slovakia</i> — Kristína Liberčanová
	35	Učebnice pod kontrolou. Politické ideje jako východisko obsahového vymezení učebnic <i>Textbooks under Control. Political Ideas as a Starting Point for the Ideologisation of Textbooks</i> — Tibor Vojtko
	55	Okresní školní inspektor a počátky státního dohledu nad obecným školstvím v Čechách v letech 1869–1873 <i>District School Inspector and the Beginning of State Supervision over General Education System in Bohemia 1869–1873</i> — Martin Klečacký
	75	Inspektoráty menšinových škol v meziválečném Československu <i>Inspectorates of Minority Schools in Interwar Czechoslovakia</i> — Karel Řeháček
	93	Škola a výchova v Německé demokratické republice <i>School and Education in German Democratic Republic</i> — Gert Geißler
Varia	119	K transformaci vzdělávacích soustav a evaluačních systémů na přelomu tisíciletí — Jaroslav Müllner

Varia

- 139 Inspektor, nebo ochránce? Působení Čeňka Kramoliše jako okresního školního inspektora v době první světové války na Hranicku
— Helena Kovářová
- 157 Jan Amos Komenský v Lešně. Tradice, odkaz a inspirace do roku 2019
— Kamila Szymańska
- 165 Nezapomenuté místo posledního spočinutí: Umění a kultura Komenského muzea v Naardenu
— Hans van der Linde
- 171 Komenský v Rusku: O tradicích a perspektivách rozvoje ruské komeniologie
— Světlana Markovna Marčuková
- 177 Vzpomínka na Eduarda Šimka (22. 2. 1936 – 21. 7. 2021)
— Magdaléna Faltusová a kolektiv

Recenze

Book reviews

- 183 Trojice knižních novinek z historické pedagogiky a komeniologie v jubilejním roce Komenského 2020
— Jan Kumpera
- 193 Kadlec, Petr, 2020. *Vzdělání – společnost – hospodářství. Utváření profesně-vzdělávací infrastruktury v Předlitavsku od poloviny 19. století do roku 1914 na příkladu rakouského Slezska*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 669 s., 24 s. obrazové přílohy
— Magdaléna Šustová
- 197 Valeš, Vlasta, 2020. *Der Schulverein Komenský: 150 Jahre tschechisches Schulwesen in Wien [Školský spolek Komenský: 150 let českého školství ve Vídni]*. Wien: Schulverein Komenský, 360 s.
— Martina Halířová
- 203 Bartošová, Jana, Šimek, Jan & Šustová, Magdaléna, 2019. *Od školdozorce k inspektorovi. Historie školní inspekce*. Praha: Česká školní inspekce, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 120 s.
— Jaroslav Müllner

S Poradenský systém pre voľbu povolania v období socializmu na území Čiech a Slovenska¹

Kristína Liberčanová^a

^a Trnavská univerzita v Trnave, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogických štúdií
kristina.libercanova@truni.sk

Received 1 June 2020

Accepted 3 May 2021

Available online 31 December 2021

DOI 10.15240/tul/006/2021-2-001

Abstract Vocational Guidance during the Period of Socialism in the Territory of Bohemia and Slovakia

In the period of socialism, career guidance is an important policy tool in meeting government policy goals. The state systematically intervenes in the choice of profession by determining the indicative numbers that is needed to be met when placing young people in individual spheres of the economy. The choice of profession is thus no longer part of the individual's free private choice, but becomes a social obligation.

The main mean in the professional orientation of the pupil should be the school and the counseling system serving for the right choice of profession. It is characterized by a sophisticated organization and synergy of services provided, the aim of which is to systematically influence the professional orientation and choice of profession in accordance with the needs of society.

Keywords vocational guidance, period of socialism, vocational education, youth placement, educational counselor, educational counseling system

Počiatky poskytovania poradenských služieb v oblasti voľby povolania

Na vývoj pedagogicko-psychologického poradenstva a profesionalizácie poskytovaných služieb v oblasti voľby povolania v európskom priestore mali zásadný vplyv výskumníci a zakladatelia prvých laboratórií.²

1 Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0106/20: *Sloboda vs. nesloboda vo vzdelávaní a výchove na Slovensku v období rokov 1948–1989*.

2 Pedagogicko-psychologická starostlivosť má svoje začiatky v Anglicku, v roku 1884 tu Francis Galton založil tzv. antropometrické laboratórium.

Tieto spočiatku slúžili predovšetkým na „meranie“ dedičných predpokladov pre vhodný výber zamestnania. Jednalo sa najmä o využívanie psychológie ako vedy priamo v praxi, postupne sa vyvíjali prvé psychologické výchovné kliniky orientované na deti a mládež.³ Výchovné poradenstvo významne ovplyvnilo založenie francúzskeho pedagogického laboratória.⁴

Súbežne s nimi sa vyvíjali vtedy označované tzv. „psychotechnické poradne“, v ktorých sa namiesto kazuistických postupov preferovali psychometrické postupy.⁵ Tento prúd ovplyvnil i založenie prvej českej poradne pre voľbu povolania v roku 1919 pri českom odbore krajskej rady živnostenskej v Brne. O rok neskôr vzniká poradňa i pri zemskej centrále práce v Prahe. V roku 1920 je založené i Ústredie poradní pre voľbu povolania, ktoré sa pripojilo v roku 1921 k Psychotechnickému ústavu Masarykovej akadémie práce (Kohoutek, 1999, s. 4).

Postupne sa skúmala a profesionalizovala samotná poradenská činnosť a výber poradcov.⁶ V 20. rokoch ústavy sledovali najmä otázky fyziológie a psychológie práce v oblasti priemyslu. Postupne sa ústavy osamostatňujú a diferencujú podľa cieľovej skupiny napr. pre dospelých, vysokoškolskú mládež, dorast.⁷ I samotné podniky a závody si zriaďovali vlastné poradne.⁸ V 30. rokoch sa vďaka zakladaniu zemských ústredí pre voľbu povolania začínala otázka výberu profesie riešiť

---

3 V roku 1982 sa z Galtonovej kliniky stáva poradenská klinika orientovaná na deti Child guidance clinic.

4 Založené v Paríži Alfredom Binetom v roku 1905.

5 Poradňa mala svoje kuratórium i sprostredkovateľňu učňovských miest. Psychotechnické oddelenie vybudoval psychológ a pedagóg Otakar Chlup.

6 V roku 1925 vychádza zborník „Správna voľba povolania“ (Lancová, Říha, Stejskal, Šeracký), ktorú vydáva Odbor pre zriaďovanie poradní pre voľbu povolania Psychotechnického ústavu, v ktorých bližšie špecifikujú požiadavky na osobnosť poradcov.

7 Poradne orientované pre školopovinnú mládež vznikali pri úradoch pre starostlivosť o deti a mládež. Pre stredoškolskú a vysokoškolskú mládež vznikajú akadémické poradne. Prvá vzniká v roku 1935 v Prahe (zakladateľom bol V. Tardy), v Brne viedol poradňu R. Konečný.

8 Poradňu pre voľbu povolania zriadila v roku 1937 firma Baťa v Zlíne. Využívali ju Vítkovické závody, či Elektrický podnik Praha apod.).

komplexne. Na základe šetrení tak v hrubých rysoch bolo možné predpokladať hospodárske perspektívy v konkrétnych odboroch. Využívajú sa individuálne ale i skupinové metódy pre zachytenie čo najväčšieho počtu klientov. V tomto období sa preto do procesu meraní na sledovanom území zapájajú i samotní učitelia škôl.⁹

Rozvoj profesionálneho zisťovania predpokladov pre výber povolania zásadne ovplyvnilo organizovanie týždenného medzinárodného Psychotechnického zjazdu v roku 1934 v Prahe.¹⁰ O vtedajšom stave poradenských služieb v Československu informovali psychotechnické ročenky.¹¹ Poradne boli viac menej nezávislé na školskom systéme, ich účel mal skôr ekonomicko-informačný a poradenský. Na území Slovenska vznikla v roku 1928 prvá Ústredná poradňa pre voľbu v Bratislave ako súčasť psychotechnického ústavu, poradňu riadil J. Stavěl.¹² Kohoutek (1999, s. 6) uvádza, že postupne popri ústave na Slovenskom území vzniká 26 okresných poradní pre voľbu povolania pri „okresnej starostlivosti o mládež“.¹³

Medzi hlavné nedostatky poskytovaných služieb poradní v medzivojnovom období možno označiť jednostranné merania psychických predpokladov človeka na základe jednorazového šetrenia¹⁴ a nedostatok

-
- 9 Jednalo sa o 14ročnú populáciu dievčat a chlapcov. Porovnávali sa údaje učiteľov s „psychoграмami“ – záznamoch o psychike a osobnosti klienta, ktoré poradne vypracovávali. O rozšírenie siete poradní sa zaslúžil ako dorastový referent V. Chmelař, zabezpečoval „supervízne“ služby 70 poradniam na území celej Moravy, ktoré od roku 1931 organizoval.
  - 10 Realizoval sa pod záštitou prezidenta T. G. Masaryka, zúčastnilo sa ho približne 250 účastníkov so 130 referátmi. Pozvanie prijali významné osobnosti poradenstva ako E. Claparede, M. V. Baumgartnerová, Ch. Sperman.
  - 11 V roku 1934 vychádza prvá Psychotechnická ročenka redigovaná J. Doležalom a F. Šerackým, v ktorej sa uvádza, že diagnostiku v celej ČSR podstúpilo 20 tis. detí a dospelých.
  - 12 V poradni pôsobil ako 1. asistent J. Čečetka a psychológ A. Jurovský, ktorý od roku 1938 ústav viedol.
  - 13 Po roku 1945 boli v každom okrese zriadené *psychotechnické referáty pri okresných úradoch práce*, ktoré metodicky usmerňoval Československý ústav práce s oblasťmi ústavmi pre Slovensko v Bratislave a Košiciach.
  - 14 Individuálne vyšetrenie v poradni niekedy trvalo 5–6 hodín, hromadné šetrenia sa realizovali v školách.

kvalifikovaných psychológov, ktorých zastupovali učitelia inklinujúci k psychotechnickej činnosti.¹⁵ Významný prínos pre rozvoj poradenských služieb mal Ústav ľudovej práce v Prahe, neskôr premenovaný na Československý ústav práce a oblastný úrad práce s pobočkou v Košiciach, ktoré boli v roku 1951 zrušené a poštátnené. Predvojnový stav ústavov, poradní a referátov pre voľbu povolania bol na úrovni ostatných vyspelých krajín Európy. Činnosť ústavov pre voľbu povolania prerušila 2. svetová vojna¹⁶ a následne nástup nového politického režimu.

Povoynové obdobie v poradenskej činnosti v oblasti voľby povolania

Oblasť poradenských služieb na medzinárodnej úrovni po 2. sv. vojne ovplyvnili dva významné dokumenty, a to *Odporúčenie č. 25 o rozvoji školských psychologických služieb vo výchove* z 11. medzinárodnej konferencie UNESCO o výchove z roku 1948, resp. v ktorom sa kladie dôraz na uplatňovanie hľadiska psychického vývoja, poskytovanie rád učiteľom a zriaďovanie špeciálnych odborných služieb a *Odporúčenie č. 56 o organizácii školského, resp. výchovného a profesionálneho poradenstva z 26. medzinárodnej konferencie* v roku 1963, v ktorej sa uvádza objektívna potreba existencie odborných poradenských služieb typu profesionálneho¹⁷ poradenstva v odborných službách a funkcia školského poradenstva (Liberčanová, 2017).

V čase keď sa napr. na Northwesterskej konferencii v USA zavádzali a štandardizovali pojmy poradenskej psychológie v oblasti voľby povolania, na našom území nastáva v tejto oblasti začiatkom 50. rokov poradenské vákuum. Odborníci, najmä psychológovia, boli považovaní za predstaviteľov „buržoáznej pavyedy“ a neboli už vhodní pre štátne zámery pre oblasť profesijnej prípravy mládeže, ktorá by viedla

---

15 Napriek tomu dosahovali poradne vysoké skóre v predvídateľnosti ako sa uchádzajú v praxi osvedčí. Chmelař uvádzal až 94% istotu.

16 České poradne pracovali až do roku 1941.

17 V tomto období sa termínom profesijná výchova, poradenstvo, orientácia (neskôr profesná) označovala profesijná príprava dnes chápaná i v užšom slova zmysle ako kariérová.

k adekvátnej voľbe budúceho povolania. Nová štátna moc chcela pevne držať opraty pri orientovaní mládeže pri voľbe povolania a plánovaní rozmiestňovania pracovných síl. Po 2. svetovej vojne boli dovtedy poskytované služby poradcov pre voľbu povolania považované za brániace rozvoju ekonomiky. Psychologické poradenstvo bolo kritizované z ideologických dôvodov. Ako hlavný argument sa uvádzalo tvrdenie, že po porážke vykorisťovateľských tried vznikne beztriedna spoločnosť, v ktorej nebudú existovať problémy vo výchove, s kriminalitou detí a mládeže, s voľbou povolania a štúdiá. Pedagogika bola akoby bez dieťaťa, teda bez znalosti o jeho psychike, bez psychológie (Kohoutek, 1999, s. 7). Táto argumentácia zamestnaneckej politiky štátu pretrvávajúca až do konca 60. rokov mala priamy dopad na profesijnú výchovu a budúci výber povolania.

Po roku 1948 sa preto v novom školskom zákone počítala s poradenstvom pre voľbu povolania iba na školách, ktoré sa orientujú len na ekonomicko-náborové kritériá a organizačno-administratívne postupy. Ostatné faktory vstupujúce do profesijného poradenstva boli podceňované. Vzťah medzi spoločenskou, ekonomickou a individuálnou sférou bol podceňovaný. Diferenciácia ľudí vzhľadom na ich individuálne špecifiká nebola pre nastupujúci totalitný režim žiaduca. Profesia psychológa bola na školách vnímaná ako „trójsky kôň“, dokonca boli označovaní za „černokňažníkov imperializmu“. Rovnaký osud zastihol i poradne pre voľbu povolania, ktorých existencia a rozvoj bola z rovnakých dôvodov až do konca 50. rokov úplne prerušená. Základným predpokladom pre takto orientovanú školskú politiku predstavovali zákony, v ktorých vláda jasne deklarovala svoje smerovanie k upevňovaniu vládneho režimu. Po prijatí zákona o základnej úprave jednotného školstva z 21. apríla 1948 a IX. zjazdu KSČ konanom v máji r. 1949, sa vytýčila hlavná línia budovania socializmu v oblasti školstva a výchovy v Československu, teda aby sa v školách vychovávali ľudia verní a oddaní socializmu v duchu marxizmu-leninizmu. Škola mala byť oporou socialistického zriadenia; jej práca musela vychádzať z princípu jednoty výchovy a vyučovania a spojenia školy so životom, ktoré boli prijaté na zasadnutí ÚV KSČ v apríli 1959. Následne vládnym

uznesením z 30. augusta 1961 boli ustanovené zásady pre zabezpečenie práce žiakov a študentov vo výrobe.

Rozmiestňovanie pracovných síl, pracovná výchova a polytechnické vzdelávanie

Cieľom výchovy a poradenstva pre voľbu povolania v období budovania socializmu bolo zabezpečenie vládnych programov ustanovených na komunistických zjazdoch. Jednalo sa o premyslený systém rozmiestňovania absolventov stredných a vysokých škôl a „usmerňovanie“ žiakov posledných ročníkov základných škôl na základe tzv. smerných čísel, ktorými sa určoval potrebný počet žiakov pre štúdium v jednotlivých hospodárskych odvetviach. Ideál zvyšovania robotníckej inteligencie sa však vláde nedarilo dosahovať dlhodobo.

Podľa uznesenia zo dňa 23. apríla 1959 „O úzkom spojení školy so životom a ďalšom rozvoji výchovy a vzdelávania v Československu“ sa zaviedli rôzne formy *vzdelávania popri zamestnaní*, ktoré v roku 1965 už navštevovalo vyše 15 000 študentov. Mali za cieľ umožňovať zvyšovať si dodatočne kvalifikáciu. Štát tak chcel zabezpečiť možnosť štúdia na vysokých školách i tým robotníkom, ktorí boli bez požadovaného potrebného stupňa vzdelania, a tak zvyšovať vzdelanostnú úroveň a celoživotné vzdelávanie pracujúceho ľudu. Robotníci mali nastúpiť do riadiacich pozícií a nahradiť tak pôvodnú inteligenciu.

Pre socialistickú pracovnú výchovu spolu s polytechnickým vzdelávaním a profesijnou orientáciu zohrávala dôležitú funkciu *kolektívnosť*. Na ZDŠ sa pracovná výchova zavádzala postupne od roku 1948 ako verejnoprospešná práca, realizovala sa dobrovoľne a mimo vyučovania (pestovateľské, chovateľské krúžky) (Gubricová, 2018), v septembri 1955 sa dostáva do vyučovania ako ručné práce a praktické cvičenia v dielnach, po roku 1959 s názvom predmetu pracovné vyučovanie. Baláž (1970) uvádza, že v ČSSR sa na ZDŠ rozlišovali štyri druhy fyzickej práce, a to učebné práce (najmä pracovné vyučovanie), verejnoprospešné práce (podľa spoločenských a hospodárskych potrieb), záujmové krúžky a produktívne práce (v spolupráci s podnikmi). Zložka sa mala uplatňovať vo všeobecnovzdelávacích predmetoch, polytechnickom vyučovaní,

pracovnom vyučovaní, nepovinných predmetoch, v mimoškolskej činnosti. 16. apríla 1959 sa v Bratislave uskutočnila prvá polytechnická konferencia, počas ktorej sa kládol dôraz predovšetkým na polytechnizáciu všeobecných predmetov, a to najmä prírodovedných, zvyšovanie kvalifikácie učiteľov týchto predmetov a na budovanie názorných kabinetov v technických predmetoch.

Podľa *Smernice o výchove k voľbe povolania na stredných všeobecnovzdelávacích a stredných odborných školách* z roku 1963 ťažisko práce spočíva na poradcovi pre výchovu k voľbe povolania. Výchovný poradca – učiteľ školy – sa tak v období socializmu stáva základným pilierom novej sústavy výchovného poradenstva. Pre rozmiestňovanie absolventov na školách boli zriadené tzv. rozmiestňovacie komisie a pri ZRPŠ a školských komisiách národných výborov sa utvorili komisie pre výchovné poradenstvo a voľbu povolania, ktoré sa vyznačovali veľmi nízkou pripravenosťou na kvalitnú profesionálnu prácu. Začiatkom 70. rokov preto poverili národné výbory a odbory školstva komisie tvorbou a disemináciou *informačných sprievodcov*, ktorí by rodičom objasňovali potrebu naplňania smerných čísel.

Špecifickú oblasť práce v socialistickej spoločnosti zohrávala *ideová pracovná výchova*, zabezpečovaná v školách, pracoviskách a v povedomí občanov. Práve pracovná výchova zohráva dominantné postavenie v profesionálnej výchove. Prostredníctvom pracovnej zložky vo výchove sa zabezpečuje požiadavka *prepojenia školy so životom*, ktorá je stanovená už v prvých školských zákonoch a usmerneniach. Práca sa stáva ústredným prostriedkom robotníckeho ľudu, ktorý sa má stať „vedúcou triedou“ v spoločnosti. Práve pracovná výchova mala primäť a motivovať žiakov voliť si povolania robotníckeho charakteru. V užšom slova zmysle sa pracovná výchova v oblasti vzdelávania označovala ako *technické vzdelávanie*. V tomto období sa prepájanie moderných výdobytkov vedy a techniky vo vzdelávaní označuje pojmom *polytechnická výchova*, jej postupné zavádzanie má zabezpečiť progres v oblasti hospodárstva. Neskôr sa na základe *Zákona o sústave základných a stredných škôl* z 22. marca 1984 kladie dôraz i na polytechnizáciu stredných odborných škôl a gymnázií.

Vznik poradenského systému pre deti a mládež v období socializmu

Kým v západnej Európe pokračoval vývoj servisných poradenských poradní pre voľbu povolania založených na rozvíjaní najnovších vedeckých poznatkov a výskumu, na našom území sa začínajú zriaďovať detské psychologické kliniky a poradne ako zariadenia národných výborov s určitým oneskorením. Prvá psychologická výchovná klinika vzniká v Bratislave¹⁸ v roku 1957, neskôr v Brne 1958 a Košiciach v roku 1959. Vznikajú ako reakcie na pretrvávajúce problémy vo vývoji, výchove, vzdelávaní detí, ale i ako potreba poskytovať služby v profesijnom poradenstve. Zriaďovanie kliník a poradní bolo vždy nejako spoločensky zdôvodňované, aby boli v súlade s aktuálnymi potrebami štátu. Za najvýznamnejšie z hľadiska voľby povolania možno považovať, že pri klinikách vznikajú ako ich organické súčasťi strediská pre voľbu povolania. Od svojho založenia ich predstavitelia úzko spolupracovali s poradenskými psychológmi z katedrií českých a slovenských univerzít.¹⁹

Od roku 1959 sa Kolégium Ministerstva školstva a kultúry v ČSR niekoľkokrát zaoberalo prípravou mládeže pre voľbu povolania. Na základe uznesenia 21/60 začalo experimentálne s rozvíjaním výchovy k povolaniu na 30 vybraných školách. Potvrdilo predpoklady a požiadavku odborníkov na vytvorenie osobitej profesie a rozšírenie výchovných

---

18 Vzhľadom na aktuálne spoločenské potreby vzniká s určitým oneskorením 1. februára 1957 Psychologická výchovná klinika na Legionárskej ulici v Bratislave, ktorá bola prvým pracoviskom svojho druhu vo vtedajšom Československu. Kliniky mali byť odpoveďou na spoločenskú objednávku, pretože psychológia so svojimi poznatkami, predovšetkým z vývinovej psychológie, možnosťami diagnostiky, optimalizácie, intervencie do osobnostného, sociálneho a študijno-profesionálneho vývinu, prevencie sa javila ako účinný pomocník pri riešení mnohých aktuálnych problémov súvisiacich s deťmi, mládežou a školou. Na jej založení mal významný podiel Miroslav Bažány. Jej cieľom bolo predchádzať, usmerňovať a odstraňovať rôzne poruchy správania, ťažkosťi v učení a v sociálnom vývine mladého človeka (M. Šefránková, 2007).

19 Detská psychologická poradna nadviazala na predchádzajúcu tradíciu s učiteľmi, lekármi, psychológmi, výskumníkmi a úzko spolupracovala s Katedrou pedagogiky a psychológie Filozofickej fakulty v Brne, ktorá ju rozvíjala odborne a metodicky (V. Chmelař a B. Bárta).

zariadení orientujúcich sa na profesijné poradenstvo.²⁰ Súčasne bol navrhnutý predbežný plán štúdia výchovných poradcov na univerzitných katedrách psychológie. Významnou osobnosťou pri zakladaní samostatného Ústavu psychológie profesionálneho vývinu a poradenstva bol profesor J. Kočšo.²¹ Následne zriadilo ministerstvo školstva v roku 1961 Ústrednú komisiu pre výchovné poradenstvo, prostredníctvom ktorej sa mala venovať väčšia pozornosť i výchove talentovaných žiakov (politicky atakované podozrievaním z elitárstva) a zaostávajúcich žiakov a mládeže s výchovnými problémami. Výsledkom viacerých rokovaní bolo vydanie zásadných *Smerníc o vybudovaní sústavy poradenskej sústavy na ZDŠ (1962) a na stredných školách (1963)*, v ktorých sa ukladá povinnosť zriadiť pre 6.–9. ročník na každej škole funkciu výchovného poradcu. V roku 1963 bola táto funkcia zriadená na stredných všeobecno-vzdelávacích školách a v 70. a 80. rokoch aj na odborných školách a učilištiach.²²

Zavedenie smerníc umožnilo zriadiť experimentálne postgraduálne štúdium výchovného poradenstva v spolupráci s Pedagogickou fakultou a psychologickým ústavom Univerzity Karlovej v Prahe od akademického roku 1966/67.²³ Štúdium bolo primárne orientované

---

20 Evalvácia pokusu bola publikovaná v zborníku z interdisciplinárnej porady v dňoch 10.–11. 4. 1960 v Bratislave.

21 J. Kočšo od roku 1957 úzko spolupracoval profesorom J. Doležalom (vtedajším riaditeľom Psychologického ústavu Karlovej univerzity) pri zakladaní a riadení činnosti pracovnej skupiny Ministerstva školstva v Prahe a pri vypracovaní základnej koncepcie budovania sústavy výchovného poradenstva (od roku 1959 už ako celoštátnej komisie pre výchovné poradenstvo) (Dianovská, 2014).

22 M. Klímová (1988, s. 5) uvádza, že smernica bola prvým krokom k plneniu jedného zo záverov pridelených školskej správe uznesením XI. zjazdu KSČ a na neho nadväzujúcim uznesením ÚV KSČ z 23. 4. 1959 „O úzkom spojení školy so životom a o ďalšom rozvoji výchovy a vzdelávania v Československu“. Veľká pozornosť bola venovaná najmä poradenstvu pre výber povolania, keďže v druhej polovici 50. rokov neukončilo povinnú osemročnú dochádzku priemerne 20 % žiakov populačného ročníka.

23 V rovnakom čase umožňovala štúdium výchovného poradenstva i Katedra psychológie Filozofickej fakulty v Brne, a to formou postgraduálneho štúdia pre absolventov vysokoškolského učiteľského štúdia, ale i formou vysokoškolského kurzu pre tých, čo neabsolvovali vysokoškolské štúdium.

na profesionálnu orientáciu detí a mládeže, o čom svedčilo študijné kurikulum a záverečné práce výchovných poradcov, ktoré bolo z hľadiska obsahu na pomerne vysokej odbornej úrovni (Liberčanová, 2017). Nemenej významné bolo i založenie Ústavu psychológie profesionálneho vývinu a poradenstva UK v Bratislave, ktorý metodicky usmerňoval a riadil pracovníkov krajských stredísk pre voľbu povolania a prostredníctvom nich i prípravu výchovných poradcov na školách I. a II. cyklu. V tom období sa pri ústave začínajú formovať začiatky povojnového výchovného poradenstva pre vysokoškolskú mládež v tzv. akademickej poradni (1968).

Všeobecne bol prijatý názor, že škola je prvým východiskovým a základným článkom profesionálnej orientácie a poradenstva. *Smernica MŠ o Krajských psychologických výchovných klinikách a Strediskách pre voľbu povolania* (1967) a *Smernica o zriaďovaní okresných poradenských zariadení* (1970) sa stali základnými kameňmi budovania poradenského systému nielen na Slovensku, ale i v celej ČSSR. Výchovný poradca zastával v tomto systéme úlohu prvého realizátora a koordinátora poradenských služieb. Práve prvá inštrukcia z 29. marca 1967 MŠ ČSR pod. č. j. 4685/67-1/2 *O zriaďovaní krajských odborných psychologicky výchovných pracovísk* podnietila vznik viacerých nových poradní, napr. v Prahe (Hrabal), pri Pedagogickej fakulte Karlovej Univerzity vzniklo Laboratórium sociálneho výskumu mládeže a výchovného poradenstva (Kaduha, neskôr Klímová), z neho sa postupne vybudoval Ústav sociálneho výskumu mládeže a výchovného poradenstva (Liberčanová, 2017).

Vývoj výchovného poradenstva v období normalizácie a jeho vplyv na voľbu povolania

Voľbou povolania sa v 50. rokoch systematicky zaoberali strediská pre voľbu povolania pri výchovných psychologických klinikách, ktoré v 60. rokoch experimentálne overovali zavádzanie výchovných poradcov priamo na školách. Príznačné pre poskytovanie poradenstva pre voľbu povolania v 70. rokoch je prehĺbenie paralelných prístupov na území Česka a Slovenska pri konštituovaní systému výchovného poradenstva. Systém poradenstva sa na týchto územiach začal vyvíjať odlišne už začiatkom 60. rokov. A tak sa po prijatí zákona o československej

federácií tieto systémy poradenstva formujú oddelene. V Čechách na základe uznesenia vlády ČR č. 27/1972 malo školské poradenstvo vo svojej činnosti využívať vedeckú základňu a služby republikových odborných pracovísk, najmä Ústavu sociálneho výskumu mládeže a výchovného poradenstva pri Pedagogickej fakulte UK v Prahe. Ten pre potreby poradenstva vydával časopis *Výchovný poradca* (1963). Na Slovensku zostáva metodicko-výskumným pracoviskom usmerňujúci chod psychologických výchovných kliník naďalej Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, ktorý vydával časopis *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. Z komparácie príspevkoch orientovaných na profesijné poradenstvo publikovaných do roku 1988 v oboch časopisoch možno sledovať zásadné rozdiely ako v ich frekvencii, tak i v celkovom obsahu zameraní. Odlišnosť príspevkov vyplývala z funkcie a úlohy realizátorov profesionálneho poradenstva (psychológovia vs. učitelia), pre ktorých boli články určené. Kým psychológovia z poradní rozvíjali teóriu a výskum v oblasti prípravy na výkon profesie mládeže, učitelia vykonávali administratívno-metodickú činnosť determinovanú aktuálnymi potrebami štátnej politiky.²⁴

V roku 1976 organizáciu poradenského systému zásadne ovplyvnilo zavedenie *Inštrukcie o sústave výchovného poradenstva v odbore pôsobnosti Ministerstva školstva ČSR*, na základe ktorého sa stanovuje jednotný systém poradenstva, úplne centralizovaný riadením ministerstva

---

24 V časopise *Výchovný poradca* je venovaný profesijnej príprave najväčší podiel príspevkov (Σ 118), z kvalitatívneho hľadiska tu nachádzame témy ako *Rozmiestňovanie dorastu v roku 1969*, *Klasifikácia profesií a profesionálneho poradenstva* (1972), *Výsledky rozmiestnenia dorastu v prvej polovici päťročnice* (1974), *Niektoré aspekty voľby povolania v ústavných zariadeniach* (1978), *Využitie kvalifikačných katalógov robotníckych systémov vo VP* (1983), *Študijné a profesionálne zámery žiakov gymnázií, SOŠ a SOU vo výskume* (1986). V časopise *Psychológia a patopsychológia dieťaťa* sa oblasti profesijného poradenstva venuje oveľa menšia pozornosť (Σ 21), témy sú po kvalitatívnej stránke orientované skôr na predpoklady a celkovú spokojnosť jedinca so štúdiom, či výberom povolania napr. štúdie *Profesionálny vývin a jeho zisťovanie pri voľbe povolania* (1979), *Spokojnosť a nespokojnosť u študujúcej mládeže* (1970), *II. československý seminár o poradenstve v školskom a profesionálnom vývine* (1973), *Psychológia profesionálneho vývinu mládeže* (1982), *Diagnostika a predikcia v profesionálnom poradenstve* (1987) (Liberčanová, 2018. s. 159).

školy. Hlavným priestorom pre jeho realizáciu sa stáva výchovno-vzdelávacia sústava. Jednalo sa o zavedenie nového trojstupňového modelu výchovného poradenstva v školstve, ktorý tvorili:

1. výchovný poradca v škole,
2. okresná pedagogicko-psychologická poradňa,
3. krajská pedagogicko-psychologická poradňa.²⁵

Vznikli transformáciou dovtedy zriadených psychologických výchovných kliník v jednotlivých okresoch na základe edukatívnej koncepcie poradenstva z dielne M. Klímovej (1970). Vychádzala z reformy francúzskeho systému výchovy vzdelávania (P. Langevin, H. Wallon), s ktorou sa stotožnila a presadzovala Komunistická strana Francúzska. Bola v protiklade s biodromálnym konceptom poskytovania psychologického poradenstva vychádzajúceho z idey vývinu a vývinových úloh svetových predstaviteľov (Levitov, Vygotskij, Rubiňštejn, Wallon, Piaget, Super, Stavěl, Příhoda), ktorú preferovali slovenskí navrhovatelia jednotného systému poradenstva (J. Koščo, O. Blaškovič, J. Hvozdič, M. Bažány, B. Bárta a iní).

Odborníci z radu psychológov kritizovali *Inštrukciu* nielen pre samotnú zmenu názvov psychologických výchovných poradní na pedagogicko-psychologické, ktoré podľa nich jasne deklarovali, že do popredia sa dostávajú iné štátne priority, teda presadzovanie pedagógov vo výchovnom poradenstve. Upozorňovali na nepriaznivé zmeny i v poradenstve pre výber povolania. Napriek tomu, že poradne vo svojej činnosti uplatňovali moderné poradenské prístupy a odborníci odvádzali činnosť na profesionálnej úrovni porovnateľnú s vyspelými krajinami, činnosť oddelení bola kontrolovaná komisiami pre voľbu povolania

---

25 Podrobnejšie rozpracovaný obsah a systém poradenstva bol obsahom Vyhlášky č. 99 z mája 1980 MŠ SSR o výchovnom poradenstve. Poradenský systém druhého a tretieho stupňa zabezpečovali odborníci na profesionálnej úrovni. Bol však nedostatočne saturovaný potrebným počtom zamestnancov. Metodici profesionálneho vývinu poskytovali podporu výchovným poradcom na školách. Realizovali napr. výcviky v metódach poznávania žiakov a pod. Pre profesijné poradenstvo boli v poradniach vytvorené oddelenia profesionálneho vývinu.

pri okresných národných výboroch. So zmenou názvu sa do poradní začali dosadzovať často nevzdelaní metodici z výborov, ktorí mali za úlohu „usmerňovať“ činnosť odborníkov v poradniach.²⁶ Zásahy zo strany politiky nominovaných „odborníkov“ tak mali zabezpečiť, aby poskytované služby zodpovedali potrebám socialistickej spoločnosti. Podieľali sa na tvorbe metodických usmernení, prostredníctvom ktorých prebiehala depistážna, diagnostická a poradenská činnosť pri voľbe povolania. Diagnostikovanie záujmov a predpokladov jedinca v pedagogicko-psychologickej poradni bolo následné „optimalizované“ na základe aktuálnych politicko-hospodárskych potrieb. Poradenské služby pre voľbu povolania mali pôsobiť na „rozširovanie“ záujmov jednotlivca vzhľadom na spoločenskú objednávku štátu (Obr. 1).

Poradenské služby pre vysokoškolskú mládež začala poskytovať i Akademická poradňa pri UK v Bratislave založená v roku 1968, ktorá úzko spolupracovala s Ústavom psychológie a profesionálneho vývinu a poradenstva, v normalizačnom období začleneného do Psychologického ústavu Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.²⁷ Pracovníci poradne poskytovali psychologické poradenstvo v oblasti profesijnej poradenstvo (Hargašová, 1975) najmä študentom, ktorí sa museli

---

26 Riaditeľ výskumného ústavu psychológie a patopsychológie v súhrnnej správe o stave profesijnej orientácie v poradenských zariadeniach SSR, žiada od okresného národného výboru, „že je potrebné nájsť primeranú mieru, aby súhrnne poskytovali pomoc, a nie že by zdržiavali v práci resp. boli príťažou. Z toho vyplýva požiadavka na odbornú a osobnú úroveň pracovníkov metodického oddelenia. Ukazuje sa nevyhnutné, aby sa do metodickej činnosti zapájali skúsení pracovníci ostatných oddelení poradne“ (Adamovič, 1983, s. 140).

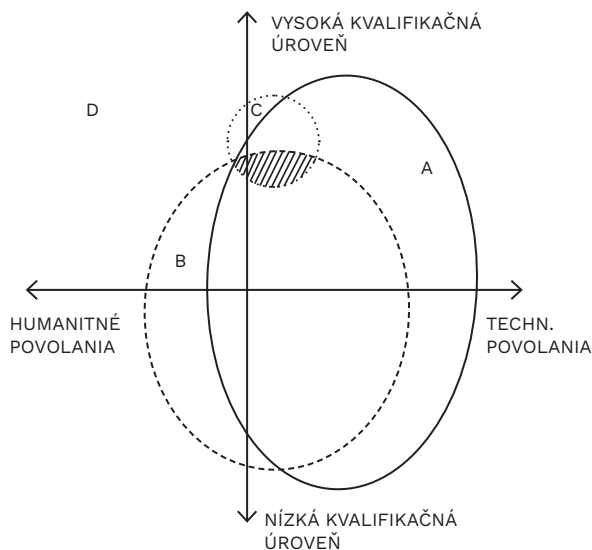
27 Pre výchovné poradenstvo malo veľký význam založenie *Katedry pedagogickej a psychológie s oddelením školskej psychológie* vedúcim katedry L. Ďuričom, ktorý spoločne s profesorom J. Hvozdičkom vynaložil enormné úsilie najmä pri experimentálnom overovaní funkcie školského psychológa v podmienkach škôl. Samotné zavedenie školských psychológov však už nenastalo, lebo do platnosti vstúpila *inštrukcia z 2. apríla 1976 o sústave výchovného poradenstva v pôsobnosti Ministerstva školstva ČSR (č. j. 8172/76-201)*, ktorá vo výchovnom poradenstve znamenala presadenie namiesto psychológov do škôl pedagógov. Po tejto inštrukcii až po pád komunizmu sa už školskí psychológovia na školách nemohli uplatniť, napriek tomu, že s určitou nádejou pokračovala ich príprava naďalej v dvojodborovom štúdiu na katedrách psychológie.

vyrovnávať s tým, že nemohli študovať študijné odbory, na základe slobodnej voľby, ale podľa dostupných možností, teda požiadaviek štátu a smerných čísel (Hargašová, 2019) alebo im v štúdiu bránilo rozhodnutie komisie odvolávajúcej sa na „nevyhovujúci rodinný pôvod“.

V roku 1979 bola vytvorená Komisia vlády Slovenskej socialistickej republiky pre výchovné poradenstvo. Poradcovia s ňou nespolupracovali, lebo ju chápali ako politický nástroj kontroly štátu, v praxi nebola akceptovaná, a tak v zásade neovplyvnila vývin poradenstva.

Obr. 1. Proces „optimalizovania“ výberu povolania jednotlivcom (Lepeňová, 1982, s. 35–36).

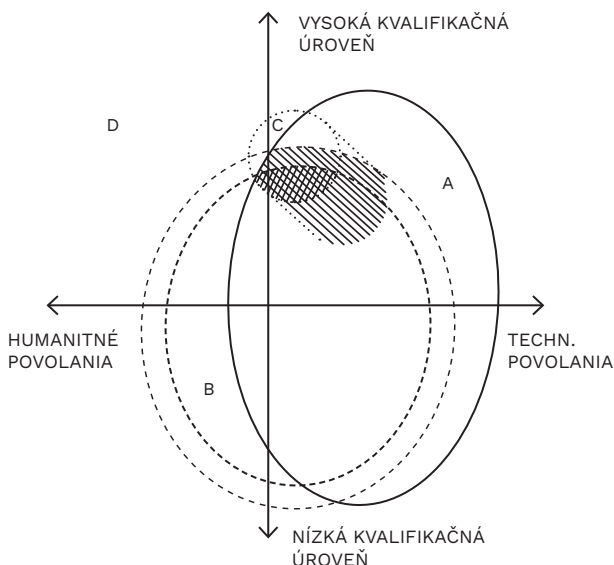
SCHÉMA OPTIMÁLNEHO PROFESIONÁLNEHO UPLATNENIA JEDNOTLIVCA V ŠTRUKTÚRE POVOLANÍ

LEGENDA

- A ————— množina spoločensky preferovaných povolání
- B - - - - - množina povolání zodpovedajúcich schopnostiam jednotlivca
- C ..... množina povolání vyhovujúcich vzhľadom na profesionalne záujmy jednotlivca
- D množina všetkých povolání
- optimálne profesionálne uplatnenie jednotlivca

DYNAMIKA PROFESIONÁLNEHO UPLATNENIA VPLYVOM VÝCHOVNEHO PÔSOBNIA

LEGENDA (doplňení legendy z obr. č. 2

- rozšírenie množstva vyhovujúcich povolání vzhľadom na indiv. schopnosti
- ..... rozšírenie profesionálnych záujmov jednotlivca
- rozšírenie možnosti profesionálneho uplatnenia jedinca vzhľadom na spoločenskú potrebu

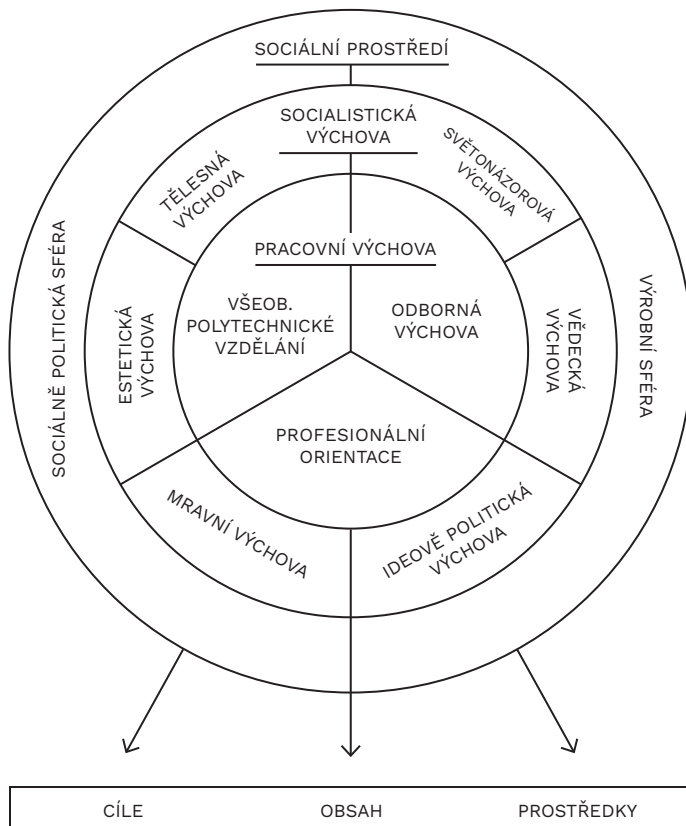
Profesionálna orientácia vo výchovnom poradenstve.

Funkcia výchovného poradcu

Správna voľba povolania a ďalšieho študijného smerovania mala byť výsledkom dlhodobej profesionálnej výchovy (Obr. 2) začlenenej do širšieho komplexu výchovno-vzdelávacích komponentov, v ktorej dominantné postavenie zohrávala pracovná výchova a polytechnické vzdelávanie (Boroš, 1978). Stala sa prioritnou súčasťou systému výchovného

poradenstva, v ktorej škola a výchovný poradca zohrávali ústredné postavenie.²⁸

Obr. 2. Miesto profesionálnej orientácie vo výchove a vzdelávaní (Hrebíček, 1987, s. 47).

28 Experimentálne sa v bratislavských všeobecnovzdelávacích školách overoval navrhnutý osobitný program výchovy na voľbu povolania (Fliegel, 1969). Skladal sa z predbežného cyklu od 6. ročníka až po 9. ročník. Jednalo sa o podrobne rozpracované metodiky, ktorých zámerom bolo okrem iného i snaha infiltrovať profesionálnu výchovu naprieč celou výučbou, predovšetkým prírodovedných predmetov, v ktorých bolo potrebné zvýšiť záujem žiakov.

Na poverených učiteľov na pozícii výchovných poradcov sa ešte v 60. rokoch preto začali klásť pomerne vysoké odborné a politické kritériá. Požadovalo sa od nich absolvovanie dvojročného postgraduálneho štúdia. V štúdiu bola najväčšia pozornosť venovaná práve profesionálnej orientácii žiakov (Liberčanová, 2019), ktorá sa často nesprávne stotožňovala s celkovými úlohami výchovného poradenstva. Medzi hlavné úlohy výchovných poradcov patrilo orientovanie žiakov na robotnícke povolania. Výchovní poradcovia boli na školách zároveň poverení zakladať kabinety školských a profesionálnych informácií (Liberčanová, 2019). Výchovní poradcovia sa riadili *Metodickými pokynmi na ďalšie prehĺbenie profesionálnej orientácie a výchovy k voľbe povolania na základných a stredných školách* (1977), neskôr inovované ako *Metodické pokyny na zvýšenie účinnosti výchovy k voľbe povolania a profesionálnej orientácie žiakov základných a stredných škôl* (1982), v ktorých sú uvedené veľmi podrobné funkcie učiteľov výchovných poradcov.²⁹ V 80. rokoch bol už systém profesionálnej výchovy detailne rozpracovaný, aby slúžil na systematické sledovanie, hodnotenie vývinu žiakov a dlhodobú profesijnú orientáciu žiakov zodpovedajúcu ich záujmom a zároveň korešpondujúcu s potrebami socialistickej spoločnosti. Vo výkone profesie sa opieral o *Vyhlášku č. 99 z mája 1980 MŠ SSR o výchovnom poradenstve*. Výchovný poradca na škole mal za úlohu aj v oblasti voľby povolania spolupracovať s príslušnou pedagogicko-psychologickou poradňou, s výkonnými orgánmi národných výborov, so strednými alebo vysokými školami, socialistickými organizáciami pri oboznamovaní žiakov a ich zákonných zástupcov, so školským alebo dorastovým lekárom, prípadne s posudkovým lekárom sociálneho zabezpečenia, so združením rodičov a priateľov školy, s Pionierskou organizáciou socialistického zväzu mládeže alebo Socialistickým zväzom mládeže na škole (Gubricová, 2019). Okrem iných úloh už mal

---

29 Podľa prieskumu (Sádecký, 1985, s. 54) zameraného na zloženie výchovných poradcov z roku 1979/80, vykonávalo funkciu výchovného poradcu 209 žien z celkového počtu 382 skúmaných poradcov, len 21,48 % má ukončené postgraduálne vzdelanie, 64,13 % absolvovalo základný kurz pre výkon funkcie, 14,39 % neabsolvovalo žiadnu prípravu.

poradca venovať pozornosť aj žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia, žiakom nadaným, talentovaným a žiakom so zmenenou pracovnou schopnosťou. Deťom a mladistvým s postihnutím mala byť zabezpečená príprava na pracovné uplatnenie alebo zácvik na vykonávanie primeranej práce v ústavoch sociálnej starostlivosti alebo v zariadeniach denného alebo týždenného pobytu (Šuhajdová, 2018, 2019). Výchova, príprava na budúce povolanie a začlenenie sa do spoločnosti ťažko vychovateľných detí a mládeže bola v kompetencii výchovných ústavov (Šuhajdová, 2019).

Orientácia na robotnícke povolania a napĺňanie smerných čísel

Ďalším špecifickým fenoménom v oblasti voľby povolania počas éry socializmu bola tzv. pozitívna diskriminácia žiakov z robotníckeho prostredia, ktorej cieľom bolo umelé vytváranie tzv. nastupujúcej robotníckej inteligencie z radov detí, ktoré pochádzali z rodín robotníkov. V *smerniciach o prijímacom pokračovaní na stredné a vysoké školy* sa prihliadalo na triedny pôvod uchádzačov a v istej miere sa uprednostňovali žiaci robotníckeho a roľníckeho pôvodu (Baláž, 1975). Napriek systematickému vplyvu zložiek výchovného poradenstva na žiakov sa ani v 80. rokoch nedarilo dostatočne orientovať žiakov na robotnícke povolania.³⁰ Hlavný dôvod autori prisudzovali nedostatočnej motivácii, zlyhaniu pred prvou smerovou voľbou, a to i napriek tomu, že socialistická výchova prostredníctvom profesionálnej výchovy vyvíjala veľké úsilie pre zvyšovanie záujmu u žiakov o robotnícke povolania. V skutočnosti však v 80. rokoch boli robotnícke povolania pre študentov nedostatočne atraktívne. Za zvlášť náročné považovali výchovní poradcovia napĺňanie stanovených smerných čísel v nepopulárnych alebo nebezpečných povolaniach, akými boli baníci, vojaci, a ovplyvňovanie rodičov

---

30 Napriek tomu, že každoročné súhrnné správy o rozmiestňovaní pätnásťročných uvádzali, že plán rozmiestňovania sa plní na viac ako 100 %, skutočnosť bola taká, že až pätina mladých kvalifikovaných robotníkov nepracuje v povolaniach, ktoré sa vyučilo a 40 % tých, ktorí sa vyučili v strojárstve, odchádza pracovať do iného odboru (Sádecký, 1985).

detí pri výbere týchto povolání.³¹ Vplyv rodičov prirodzene zostáva pri výbere ďalšieho štúdia a povolania naďalej dominantný. Taktiež náročné a ťažko realizovateľné bolo smerovať voľbu povolania dievčat do oblastí tzv. mužských fyzicky náročných povolání (bagristka, žeriavnička, traktoristka). Vláda v socialistickom zriadení tak navonok propagovala zrovnoprávnenie nielen spoločenských stavov, ale i pohlaví. Skutočným dôvodom zapájania dievčat bola potreba naplňovania smerných čísel v robotníckych povolaniach.³² Osobitne štatisticky sledovanú skupinu v príprave na povolanie predstavovalo rozmiestňovanie tzv. 14 a 15ročného „cigánskeho dorastu“, pretože v tejto oblasti sa nedarilo splňať požadované smerné čísla.³³ Títo žiaci, najmä dievčatá, boli v osobitej starostlivosti národných výborov.

-
- 31 Výchovní poradcovia z radov učiteľov museli realizovať návštevy v rodinách na odľahlých lazoch, či kopianiciach a presvedčať k výberu týchto povolání, čo bolo pomerne vyčerpávajúce (Cambelová, 2020).
- 32 Podľa *celoplošného výskumu zameraného na študijné a profesionálne záujmy žiakov gymnázií a vybraných SOŠ a SOU* (Klímová, 1986) sa za najúčinnějšíu formu považovala práve záujmová činnosť (62,4 %), besedy na pionierskych schôdzkach (9,92 %), exkurzie na pracoviská (5,67 %) a i napr. súťaž „Čo vieš o robotníckych povolaniach“ (5,57 %). Ako ďalší dôvod neúspechu sa uvádza nedostatočná príprava učiteľov na pedagogických fakultách, prípadne chýbajúce postgraduálne štúdium výchovných poradcov. Až 55,73 % rodičov žiakov, ktorí sa výskumu zúčastnili, pracovalo v robotníckom povolání. Potvrdilo sa i to, že stále najsilnější vplyv pri voľbe povolania je na strane rodičov (38 %). Za najúčinnějšíu formu pri výbere povolania boli považované žiakmi exkurzie do závodov (31,18 %). Vplyv výchovných poradcov a učiteľov dosahoval 14,15 %.
- 33 O aktuálnom stave pravidelne informoval *Výchovný poradce*. V roku 1982 z nich priemerne ukončilo školskú dochádzku v 9. ročníku len 27,5 %, kým u všetkej mládeže bola úspešnosť 87,8 %. Až polovica týchto žiakov končila školskú dochádzku v nižších ročníkoch. V priemere dve tretiny z absolventov začali navštevovať učebné odbory, približne štvrtina sa zamestnala a šestina zostáva tzv. *nezaradená*, a to najmä z dôvodu zdravotných a sociálnych. Špecifickú skupinu predstavujú dievčatá „cigánskeho pôvodu“, ktoré odmietajú nastúpiť do učebných odborov. Len 42 % pokračuje v štúdiu a dve tretiny nastupuje na pracovné miesta. Často sa jednalo o tlak zo strany rodiny, ktorá vyžadovala, aby boli dievčatá čo najskôr zárobkovo činné, a tak sa nepodieľali na zvyšovaní kvalifikovanej robotníckej sily (Straková, 1983).

Záverom k voľbe povolania a vývoja profesijného poradenstva počas obdobia socializmu

Proces voľby povolania a jeho profesionalizácia prostredníctvom poskytovania poradenských služieb je determinovaný celkovým vývojom spoločnosti, v ktorej sa uskutočňuje. Stav poradenstva na našom území pred 2. sv. vojnou bol na úrovni vyspelých krajín sveta. Zmena nastala až nástupom novej štátnej politiky po roku 1948, ktorej ciele nekorešpondovali s najnovšími poznatkami a výskumom v profesijnej oblasti. Prirodzený vývoj poradenského systému, ktorý mohol nadviazať na dovtedajšie skúsenosti a tradíciu vo voľbe povolania, bol preto zastavený. Politicko-hospodárska stratégia vlády v období 50. rokov neumožnila potrebnú intervenciu zo strany odborníkov najmä psychologov. Poradenská sústava na našom území je v skúmanom období výrazne determinovaná celkovým vývojom spoločensko-politickej situácie. Poradenstvo pre voľbu povolania nadväzujúce na experimentálne psychologické poradenstvo, čakalo na opätovné rehabilitovanie psychologických disciplín, ktoré tvorilo dominantnú vedecko-výskumnú bázu v poradenstve orientovanom na deti a mládež. Až pozvoľný rozvoj výskumu a obnovenie psychologických výchovných kliník so strediskami pre voľbu povolania počiatkom 60. rokov umožnil ich návrat. Poradenským odborníkom v tomto období však nie je umožnený vstup do škôl. Funkciu poradcu tu preberajú nepripravení učitelia. Paralelne sa tvorí prostredníctvom pomerne laického zásahu štátu do oblasti profesijného poradenstva nový fenomén výchovný poradca, ktorý má zabezpečiť správne smerovanie volieb žiakov a študentov pri výbere povolania. Poradenstvo pre voľbu sa stáva súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy, preniká do výučby jednotlivých predmetov, s orientáciou na pracovnú zložku a celkovú polytechnizáciu vzdelávania. Situáciu výrazne okliešti štátna politika v 70. rokoch konštituovaním novej sústavy poradenstva, s jasne deklarovanou orientáciou na tzv. edukatívnu koncepciu. Socialistická výchova využíva školu ako hlavný prostriedok pre profesionálne poradenstvo, ktoré sa intenzívnejšie rozvíja počiatkom 80. rokov. Učitelia na pozícii výchovných poradcov majú plniť funkciu na základe politických potrieb štátu, teda smerných čísel určujúcich potrebné počty uchádzačov v jednotlivých odvetviach

povolání. Paralelne s poradenstvom na školách sa rozvíja poradenský prúd v pedagogicko-psychologických poradniach v oddeleniach profesionálneho poradenstva, v ktorých poskytujú profesionálne služby odborníci na pomerne vysokej úrovni. Ich úlohou je spolupracovať s výchovnými poradcami a vytvárať tak trojstupňový model poradenstva. Ich práca býva znevažovaná „optimalizáciou“ zo strany štátnych úradníkov, kontrolórov na pozícii metodikov. Tieto nedemokratické postupy výrazne retardovali vývoj poradenstva v oblasti profesijnej prípravy a voľby budúceho povolania. Situácia pred pádom politického systému v poradenstve sa vyznačuje neutíchajúcou potrebou otvárať a intenzívne rozvíjať ostatné, často popierané, či zanedbané oblasti v profesijnej príprave pre mládež so špecifickými potrebami (napr. poradenstvo pre mládež s nadaním, postihnutím, či z marginalizovaných oblastí).

Literatúra

- BALÁŽ, Ondrej, 1975. *Učiteľ a spoločnosť*. Bratislava: SPN. 189 s.
- BOROŠ, Július a kol., 1978. *Výchovné poradenstvo*. Bratislava: SPN. 272 s.
- DIANOVSKÁ, Alžbeta a kol., 2014. Výchovný poradca ako súčasť poradenského systému – od vzniku po súčasnosť. In: Metodický sprievodca pre poradcu. 222 s. [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné na: <https://www.komposyt.sk/pre-odbornikov/ziak-so-svvp/preview-file/pomoc-v-praxi-register-metodicky-sprievodca-vychovneho-poradcu-1003.pdf>.
- FLIEGEL, Ladislav, 1969. Osobitý program výchovy na voľbu povolania. In: *Výchovný poradca*. Praha: ÚSVMAVP. Roč. VI, č. 1, s. 29–34.
- GUBRICOVÁ, Janette, 2018. Presahy ideológie komunizmu do činností detí vo voľnom čase v rokoch 1969–1989. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od obdobia normalizácie po pád komunizmu*. Trnava: Typi, s. 166–177. ISBN 978-80-568-0123-9.
- GUBRICOVÁ, Janette, 2019. Neformálna edukácia v povojnovom období a v období socializmu. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945–1989*. Trnava: Typi, s. 356–385. ISBN 978-80-568-0369-1.

- HARGAŠOVÁ, Marta, 1975. *Uplatnenie psychologického poradenstva v komplexnom systéme starostlivosti o prijatých poslucháčov*. Záverečná správa z riešenia čiastkovej témy výskumnej úlohy. Bratislava: FF UK. Fragmentálna kópia dokumentu.
- HREBÍČEK, Ladislav, 1987. *Výchova a profesionálna orientácia*. Praha: SPN.
- KLÍMOVÁ, Marta, KLÍMOVÁ, Marie & OPEKAROVÁ-KOVAŘÍKOVÁ, O., 1986. Studijný a profesionálny zámery žáků gymnázií, vybraných středných odborných škól a stredných odborných učilišt ve světle výzkumu. 1. část. In: *Výchovný poradce*. Praha: ÚVÚMaVP. Roč. XXIII/1986. s. 51–54.
- KLÍMOVÁ, Marie, 1988. *Aktuální otázky výchovného poradenství*. Praha: ÚIŠ. 73 s.
- KOHOUTEK, Rudolf, 1999. *Historie pedagogicko-psychologického poradenství*. Brno: CERM, 24 s. ISBN 80-7204-115-0.
- KOŠČO, Jozef. 1971. *Psychologické poradenstvo v školstve a profesionálnom vývine*. Bratislava: SPN. 296 s.
- LEPEŇOVÁ, Darina, 1982. Systém profesionálnych informácií a ich funkcie. In: *Výchovný poradce*. Praha: ÚSVMaVP. Roč. XIX, č. 3, s. 29–37.
- LIBERČANOVÁ, Kristína, 2017. Konceptie výchovného poradenstva v školskom systéme na Slovensku v rokoch 1945–1968. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od konca 2. svetovej vojny po obdobie normalizácie*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 143–152. ISBN 978-80-568-0062-1.
- LIBERČANOVÁ, Kristína, 2018. Výchovné poradenstvo v školskom systéme v období normalizácie. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od obdobia normalizácie po pád komunizmu*. Trnava: Typi, s. 152–163. ISBN 978-80-568-0123-9.
- LIBERČANOVÁ, Kristína, 2019. Systém výchovného poradenstva. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945–1989*. Trnava: Typi, s. 335–351. ISBN 978-80-568-0369-1.
- SÁDECKÝ, Gejza, 1985. *Orientácia žiakov na robonické povolania*. Bratislava: SPN. 85 s.
- STRAKOVÁ, Anna, 1983. Rozmiestňovanie 14 a 15ročného cigánskeho dorastu na prípravu pre povolanie na Slovensku v roku 1982. In: *Výchovný poradce*. Praha: ÚSVMaVP. Roč. XX, s. 37–40.
- ŠEFRÁNKOVÁ, Mária, 2007. *Výchovný poradca*. Bratislava: IRIS. 107 s. ISBN 8089256051.
- ŠUHAJDOVÁ, Ivana, 2018. Sociálna starostlivosť a sociálno-právna ochrana detí a mladistvých v legislatívnom ukotvení po roku 1968. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od obdobia normalizácie po pád komunizmu*. Trnava: Typi, s. 197–202. ISBN 978-80-568-0123-9.

ŠUHAJDOVÁ, Ivana, 2019. Sociálna starostlivosť o deti, mládež a rodinu.
In: KUDLÁČOVÁ, Blanka. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945–1989*. Trnava: Typi, s. 399–421.
ISBN 978-80-568-0369-1.

Legislatívne pramene

Inštrukcia z 2. apríla 1976 o sústave výchovného poradenstva v pôsobnosti Ministerstva školstva ČSR. Č. j. 8172/76-201.

Smernica o výchove k voľbe povolania na stredných všeobecnovzdelávacích a stredných odborných školách č. 18 711/63-II/5. Z dňa 20. mája 1963.
In: *Vestník MŠK*, 1963. Zošit 17, s. 190.

Smernica o výchove k voľbe povolania na stredných všeobecnovzdelávacích a stredných odborných školách. In: *Vestník MŠK*, 1963. Zošit 19, s. 190.

Vyhláška Ministerstva školstva č. 49/67 Zb. In: *Smernica MŠ SSR o postgraduálnom štúdiu č. 8043/71 zo dňa 1. júna 1971*.

Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej socialistickej republiky z 12. mája 1980 o výchovnom poradenstve.

Vyhláška Ministerstva školstva SSR z 12. mája 1980 o výchovnom poradenstve.

Archívne pramene

ADAMOVIČ, Karol, 1983. *Analýza súčasného stavu, foriem a obsahu profesionálnej orientácie v poradenských zariadeniach SSR*. Záverečná správa z rezortnej úlohy MŠ SSR. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. 161 s.

HARGAŠOVÁ, Marta, 1989. *Prax psychologickéj poradne pre vysokoškolákov*. Záverečná správa z riešenia výskumnej úlohy RŠ V–05–5 *Koncepcia a prax biodromálneho poradenstva pre vysokoškolákov*. Bratislava: FF UK, bez číslovania.

Narácie

CAMBELOVÁ, Anna, 2020. *Výchovné poradenstvo v okrese Senica nad Myjavou v období 1953–1988*. Rozhovor, máj 2020.

HARGAČOVÁ, Marta, 2019. *Psychologické poradenstvo v oblasti profesijného vývinu v akademickej poradni pri UK v období komunizmu*. Rozhovor realizovaný v júni 2019.